

Altiu [Llull, *Cont.*, 89], «a paraules *altives* e ergulloses»; «allò qui-m diguist del milà e del ocell *altiu*», S. xiv, A. Capellà, *De Amore*, S. xiv, p. xxii (= de milvo et lacertiva ave); però l'acc. moral era ja la més usada, igual que en castellà: «la alma *altiva* viene / a perderse con çelo, / sy su vezino tiene / de más que él un pelo», Sem Tob, *Prov. Morales* (ed. Rivad. c. 222); i d'ací l'abstracte *altiveitz* (= cast. *altivez*) un poc alterat en Eiximenis: «per quinyes maneres l'om pot humiliar la malícia o audàcia e *altivesch* de sa muller», *Terç*, I, 279.19.20, més dels Ss. xiv-xv en *AlcM*; veg. *EntreDL* I, 202.3n.; també oc. ant. *autiu* «hautain, altier»; *altivol* [«lo Canigó no el tiraran a terra, no esbrancaran l'*altivol* Pirineu», Verdaguier, *Canigó*; sovint en l'*Atl.*, *DBal.*; Milà, *DAG.*]; *altivesa*, i els neològics *altivitat*, *altivós*, *altivar-se*. *Altíssim*, del superlatiu llatí *altissimus*, sovint abans semi-popularitzat com a *Altisme* (Llull, *Blanquerna* I, *NCl.*, 165.8; o: «qual deu esser doncs l'ome consagrat / pacífic ab Déu i ab lo proïsma / prompta en fer bé, semblant a l'*Altisme*» en el mallorquí Francesc Prats, a. 1487, *BiEscrBal.* II, 160.50.9).

Altar [S. XIII, Llull (*Blanquerna*, *NCl.* II, 94.3); Descloit; «feren una ara d'*autar* a aquel déu, --- en cascun dels *autars* ---», *VidesR*, 222v2, n. 16].¹¹ Compost d'*altar*: lo *cobre-altar* («stragulum» amb «lo *altar* altare», OPou, *ThPu.*, 166); *altarer*; *altaret*.

Cal distingir etimològicament de l'adjectiu *ALTUS* la interjecció *alto* del llenguatge militar, provinent en última instància de l'al. *balt* id. (imperatiu de *halten* 'detenir, aturar') i que igual que a les altres llengües romàniques ens arribà durant les guerres del S. XVI, segurament més per conducte de l'it. *alto* que del cast. *alto*, als quals es deu l'afegiment de la -o; de seguida prengué també el valor substantivat de *fer* *alto*, que ja tenim en una relació rossellonesa de 1597 («Alf. Corço, ab son ecèric, està detingut y ha fet *alto* --- en lo Pont St. Spirit», *RLR* LVII, 479); amb el valor primitiu d'interjecció, apareix en vells romanços: «li diu — *Alto* a n-el rey! / — se desvenveina l'espasa / Pau Gibert ---» (que segons els fets deu ser de mj. S. XVIII, Milà, *Romillo.*, 124E); cf. *DCEC alto* II (I, 173b30-42).

Alta 'nota d'ingrés (en una collectivitat, en la vida normal)', etc. [S. XIX], creat per contraposició a *donar* *alta* de *baixa*. *Altaner*, cast. per *altiu*; *altaneria*. *Altejar*, *altejant*. *Alterut*. *Altetat*.

Altilena [cap a 1276; *altanela*, 1374]: cal acollir amb la més gran desconfiança el poc que s'ha dit d'aquest joc mal estudiat. Tant el pare Jaume Villanueva en el document de 1276, com el seriós publicador de les *Ordinacions de Valls* de 1325 en el *BABL* XII, 369, llegien *altilleua* (o sigui *-lleua*) i no pas *-lena* (Moll sembla fiar-se de la lectura d'un dels seus anònims col·laboradors d'arxiu). Així almenys tindriem un cpt. de dos elements coneguts ('llevar alt?'). Repeiteixo que cal un estudi més atent, car és ben inversemblant que tingui gaire relació amb l'it. *altaleua* 'espècie de gronxador' [S. XIV?, també mal estudiat i de formació gens clara]: en tot cas no sembla haver-hi

gaire de comú en el sentit dels dos mots, puix que el nostre devia ser un joc d'atzar, segons els docs., que insisteixen tant a prohibir-lo. *Altima* (?), probt. mera errada d'*AlcM* (en tot cas mai no he sentit cosa semblant en el Maresme). *Altitud* [S. XIV, *AlcM*, *DAG.*], pres del ll. *altitudo* id. *Altonet*. *Altora* [Francesc Eiximenis].

Enaltir [escr. Renaix.; no Lab. 1839; tampoc el cast. *enaltecer* es troba abans del S. XIX, sense paral·lels en les altres llengües]; *enaltidor*; *enaltiment*. *Exaltar* [Llull], pres del ll. *exaltare* 'alçar, exalçar'; *exaltament* [Llull, *Blanquerna*, *NCl.* II, 242.25]; *exaltació* [Llull]. *Peraltar* [*AlcM*; no en els diccs. del S. XIX ni *DFA.*], potser pres del cast., on *peralte* ja apareix el 1633, i *peraltar* princ. S. XIX (o abans); *aperaltat* (N. Oller).

Alçar [S. XIII: «sàpies *alçar* ton enteniment sobre ta natural raó», Llull, *L. de Santa Maria*, 330; des del princ. freqüent com a refl., amb el sentit de 'revoltar-se': «per lo cobrar que faeren del alcàcer e d'*alçar-se* contra los chrestians, que'l rey que'ls perdonàs», *Jaume I*, 445; «tots los lochs qui s'erren *alçats* se reteren», Muntaner, 22], del ll. *ALTIARE*, formació (ja documentada algun cop antigament, *ThLL*) del llatí vulgar, creada sobre *ALTUS*, i que ha deixat descendència en totes les llengües romàniques; en els textos dels Ss. XIV-XVI tenim ja documentats quasi tots els usos particulars del mot: «la virtuosa senyora respòs-me ab paraules afables no *alçant* los ulls de terra», *Tirant* (Ag. I, 146); «de continent que l'agueren *alçat* rey, manà que prenguessen tots los embaxadors» (id. I, 59); «los garfis ab que *alcen* les cargues», «alçar les àncores: evellere anchoras», «*alçar* los ulls al cel», «*alcen* Déu: exaltatur Christus», OPou (*ThPh.*, 71, 73, 167).

Però llavors no hi ha encara l'acc. 'desar' avui no més valenciana, si bé allí general a tot el País (*AlcM*, § 12), molt viva i sentida com a genuïna («els conserven ben *alçadets* en l'armari de les sehues antigalles», MGadea, *T. del Xè* I, 49; III, 5); en cast. avui csp. viva en el SE. i a Amèrica del Sud, però no solament d'allí i ja antiga (*G. de Alfarache* II, 280.6; *Cucervo*, *Dicc.*, § 10c), i que des d'allí degué passar al base, on tampoc no és recent si bé no general (*altxa*, *altxatu* 'amagar, guardar', propi del Roncal, Zaraitze i Baztan, mentre que a Guip. i la Sule *altzatu* no és més que 'aixecar', Azkue; Schuchardt, *Prim.* L. V., § 86); en català, fora de Val., hi ha algun altre matís, merament local, però no sense afinitat, «colocar» a la Vall d'Àneu (Pol), mall. 'cobrar' (*BDLC* x, 352, 496).

Alçador ['palanca de les moles del molí, 1410; «lo *alçador*: sublevatorium; lo rodet, les pales on pega l'aygua ---», OPou, *ThPu.*, 216]; *alçament* [S. XVII, pseudo-Boades, *DBal.*]; *alça* f. [sabateria, 1803, Belv.; altres tecnicismes, Lab. 1839; borsa, *alça* i *alcista*, Narcís Oller, *La Febre d'Or*]; + *alcitx* 'compartiment per desar' val.;¹² *alçura* 'parts altes' bal.: fruit de l'encreuament d'*alçada* amb *altura* (tal com per *altària* es va formar *alçària*) (a Ciutadella em deien «ahir ja va